

2026 2030

yillarga mo'ljallangan

Kichik va o'rta biznesni
qo'llab-quvvatlash

KONSEPSIYASI

2026-YIL

Mundarija

Hujjat kichik va o'rta biznesni
moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlash
tizimini rivojlantirishga qaratilgan
strategik yondashuvni belgilaydi va har
yili qayta ko'rib chiqiladi.

00

01

Qisqartmalar
va atamalar

02

Rezyume

03

Kirish

04

Joriy holat
tahlili va asosiy
muammolar

05

Xalqaro
tajriba

06

Konsepsiyaning
maqsadi,
vazifalari va
tamoyillari

07

Taklif etilayotgan
yondashuv:
2026–2030-yillar
uchun 25 ta
tashabbus

08

Konsepsiyani
takomillashtirish

Qisqartmalar va atamalar

Qisqartmalar va atamalar

Qisqartma / atama		Ma'nosi
01	KO'B	Kichik va o'rta biznes
02	MB	Markaziy bank
03	FSAP	XVJ — Jahon bankining Moliya sektorini baholash dasturi
04	OECD	Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organisation for Economic Co-operation and Development)
05	Open Banking (ochiq banking)	Mijoz roziligi asosida banklar va fintex-kompaniyalar o'rtasida ma'lumotlarni xavfsiz va standartlashtirilgan tarzda almashish tizimi
06	API	Dasturiy interfeyslar
07	Tartibga solish qumdoni	Nazorat qilinadigan muhitda moliyaviy xizmatlar va texnologik yechimlarni sinovdan o'tkazish uchun maxsus huquqiy rejim

Rezyume

02

> 1/2

Yalpi ichki mahsulotning yarmidan ko'pi kichik va o'rta biznes hissasiga to'g'ri keladi.

3/4

Bandlikning qariyb to'rtidan uch qismini ta'minlaydi

10% / 16%

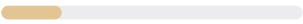
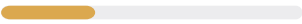
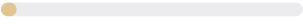
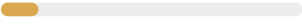
Kichik tadbirkorlik subyektlarining atigi 10 foizi va o'rta korxonalarning 16 foizi kreditdan foydalanish imkoniga ega.

Konsepsiya 2026–2030-yillarga miqdoriy mo'ljallar bilan bog'langan 25 ta tashabbusni birlashtiradi va har yili qayta ko'rib chiqiladigan pilot loyiha sifatida tasdiqlanadi.

Mazkur Konsepsiya Markaziy bankning 2026–2030-yillarda kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirishga doir qarashlarini ifodalaydi hamda moliyaviy va narxlar barqarorligini saqlagan holda bozor tamoyillariga ko'proq asoslangan, raqobatbardosh va ma'lumotlarga tayanuvchi moliyaviy muhitni shakllantirishga qaratilgan yondashuvni belgilaydi.

Konsepsiya KO'B to'g'risidagi ma'lumotlarning to'liqligi va yaxlitligini ta'minlash, kreditlashda garov ta'minoti bilan bir qatorda muqobil yondashuvlarni rivojlantirish, moliyalashtirishga bo'lgan talab va taklif o'rtasidagi muvofiqlikni oshirish, risklarni taqsimlash va kafolatlash mexanizmlarini kengaytirish, davlat institutlarining ishtiroki samaradorligini oshirish hamda moliyaviy mahsulotlarni diversifikatsiya qilish maqsadida ishlab chiqildi.

Asosiy ko'rsatkichlar: joriy daraja va 2030-yilgacha mo'ljallar

Ko'rsatkich	Joriy daraja	2030-yilga mo'ljal
 KO'B kreditlarining yalpi ichki mahsulotga nisbati	12% 	20%
 KO'B kredit portfeli	218 trln so'm	2 baravar o'sish
 KO'Bni kreditlashda davlat moliya institutlarining ulushi	73% 	65% (yirik davlat banki xususiy lashtirilgan taqdirda 55 %)
 Jami kreditlashda nobank kredit tashkilotlarining ulushi	1,7% 	5%
 KO'B subyektlarining kredit tashkilotlari uchun ishonchli va ochiq ma'lumotlar bilan qamrovi	68% (kredit byurolari qamrovi)	80%
 Onlayn-mikrokreditlarning umumiy mikrokreditlar hajmidagi ulushi	—	60% (kredit ajratishning o'rtacha muddati — 1 soat)

Taklif etilayotgan choralar tuzilmasi

Yo'nalish	Institutsional	Infratuzilmaviy	Moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish	Jami
Soni	17	5	3	25
Mazmuni	Huquqiy, tashkiliy va tahliliy asoslar: yangi institutlar, funksiyalarni chegaralash, nizolarni hal etish mexanizmlari, ma'lumotlar sifati va dalillarga asoslangan qarorlar.	Raqamli ma'lumot almashish, muqobil skoring, kredit ajratilgandan keyingi monitoring, garov aktivlarini realizatsiya qilish, moliyaviy mahsulotlar marketpleysi.	Mahsulotlarni KO'B subyektlarining ishlab chiqarish sikli, pul oqimi va eksport operatsiyalariga moslashtirish.	

Konsepsiya tartibga solishning yakuniy va barcha jihatlarni qamrab oluvchi hujjati hisoblanmaydi.

Konsepsiya pilot sifatida tasdiqlanadi va bozor ishtirokchilari, ekspertlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar bilan muntazam muhokama qilinib boriladi. Muhokama natijalariga ko'ra tashabbuslar qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

Kirish

03

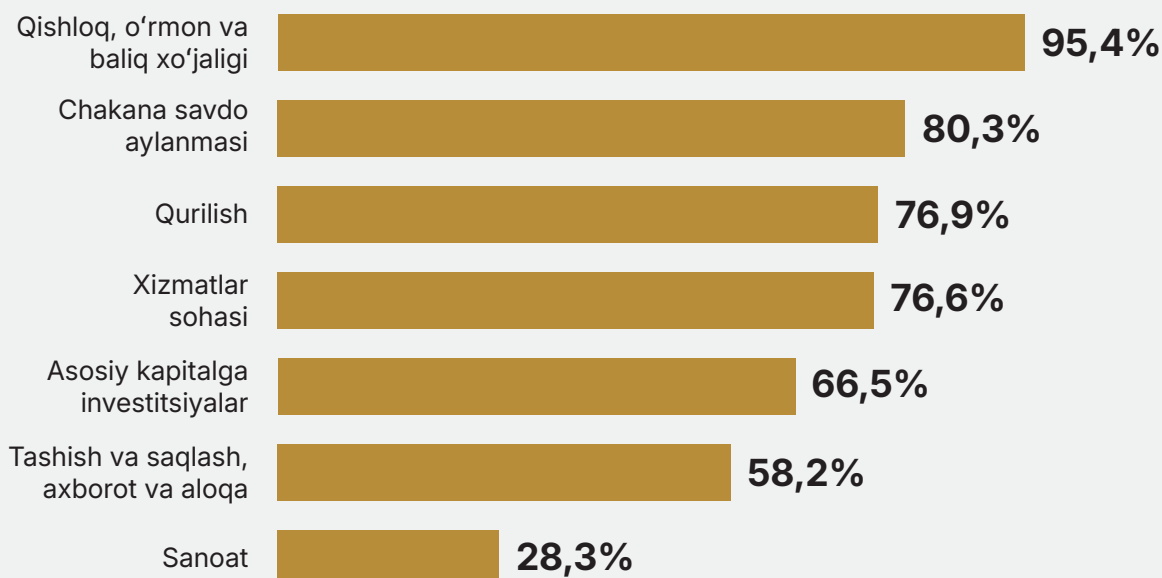
Sektorning iqtisodiyotdagi roli

KO'B O'zbekiston iqtisodiyotining tayanch bo'g'ini hisoblanadi. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2026-yil 1-yanvar holatiga mamlakatda faoliyat yuritayotgan 474,9 ming korxona va tashkilotning 403,8 mingtasi yoki 85 foizi kichik korxona va mikrofirmalar hissasiga to'g'ri keladi. 2026-yil 1-iyul holatiga yakka tartibdagi tadbirkorlar, dehqon xo'jaliklari va hunarmandlarni ham o'z ichiga olgan kichik biznes subyektlarining umumiy soni 1 236,1 mingtani tashkil etdi. Jahon bankining 2025-yil dekabrda amalga oshirilgan tadqiqotiga ko'ra, mikro, kichik va o'rta korxonalar mamlakat biznes subyektlarining 90 foizdan ortig'ini, bandlikning qariyb 75 foizini tashkil etishi va yalpi ichki mahsulotning taxminan 55 foizini ta'minlashi aniqlangan.

2026-yilning birinchi yarim yilligida kichik biznes subyektlari yalpi ichki mahsulotning 50,5 foizini ishlab chiqardi, bu 518,7 trln so'm qo'shilgan qiymatga teng. Sektor zichligi har 1 000 nafar aholiga 32,2 ta subyektni tashkil etdi; faqat shu olti oyning o'zida yana 44 mingta kichik korxona va mikrofirma tashkil etildi. 2026-yil 1-iyul holatiga sektor tarkibi quyidagilardan iborat bo'lgan:

Iqtisodiyotning asosiy sektorlarida KO'B ulushi, 2026-yil birinchi yarim yilligi

Sektorning ahamiyati nafaqat ichki bozor, balki tashqi bozorda ham aks etadi. 2026-yilning birinchi yarim yilligida KO'B subyektlari 7,48 mlrd AQSH dollari miqdorida tovar va xizmatlarni eksport qildi, bu jami milliy eksportning 47,2 foizini tashkil etdi, hamda 13 mlrd AQSH dollari miqdorida import qildi, bu jami importning 51,8 foiziga teng.

Sektor mamlakatdagi eng yirik ish beruvchi bo'lib qolmoqda: 2025-yil holatiga mazkur sektorda mahalliy ishchi kuchning qariyb 74 foizi yoki taxminan 10,5 mln kishi band bo'lgan. Bu bandlik mamlakat bo'ylab umumiy iqtisodiy faollikka nisbatan ancha bir tekis taqsimlangan: 2025-yilda kichik biznes Andijon viloyatida bandlikning 81,9 foizini, Samarqand viloyatida 81,7 foizini, Namangan viloyatida 81,3 foizini va Xorazm viloyatida 80,3 foizini ta'minlagan.

Hujjatning vazifasi

Mazkur Konsepsiya ko'rsatilgan kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tashabbuslarni birlashtiradi va Markaziy bank vakolatlariga taalluqli hamda boshqa davlat organlari va moliya bozori ishtirokchilari bilan muvofiqlashtirishni talab qiladigan choralarni tizimlashtiradi. Hujjat Markaziy bankning KO'Bni moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlashni yanada rivojlantirishga doir qarashlarini ifodalaydi va tegishli moliyaviy infratuzilma, institutlar hamda bozor mexanizmlarini rivojlantirishga strategik yondashuvni mustahkamlaydi.

Konsepsiya rivojlanib boruvchi ("jonli") hujjat sifatida qaraladi: uning qoidalari moliya bozori ishtirokchilari, ekspertlar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan muntazam muhokama qilinishini hamda olingan takliflar va monitoring natijalarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich takomillashtirilib boriladi. Hujjat bilan tartibga solishning yakuniy va o'zgarmas modeli belgilanmaydi: nazarda tutilgan yondashuvlar pilot rejimida amalga oshiriladi, pilot natijalarini tahlil qilish, risklarni baholash va belgilangan ko'rsatkichlarga erishishdan so'ng tegishli tartibga solish va institutsional qarorlar qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

Konsepsiya quyidagi hujjatlarda belgilangan vazifalarga muvofiqlashtirilgan

01

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-martdagi PF-50-son "Kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi o'rnini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni

02

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 26-maydagi PF-100-son "Kichik biznes subyektlarining o'sishi uchun yanada qulay iqtisodiy va ma'muriy shart-sharoitlar yaratish to'g'risida"gi Farmoni

03

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 26-maydagi PQ-204-son "Moliyaviy xizmatlar ommabopligini oshirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashni kengaytirishga doir navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori

Joriy holat tahlili

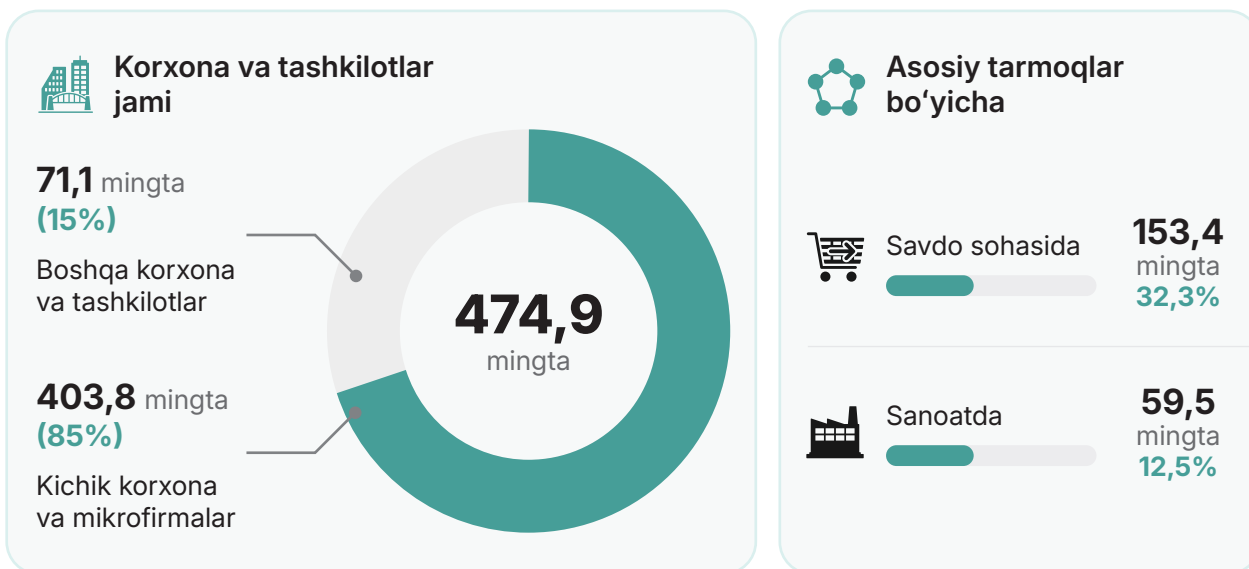
04

4.1. Sektor ko'lam va moliyalashtirish holati

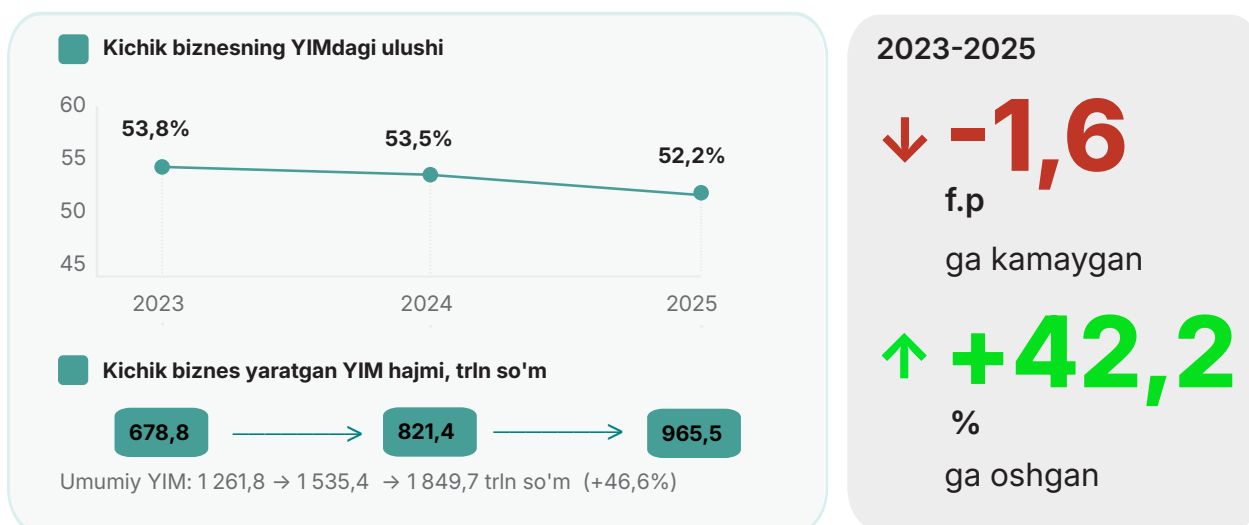
O'zbekistondagi korxona va tashkilotlar

2026-yil 1-yanvar holatiga

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi.

Kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi

Bank tizimidagi kreditlar

2026-yil 1-iyul holatiga

Kreditlash tuzilmasi: salmoqli hajm va qamrovni kengaytirish salohiyati

KO'Bni kreditlash maqsadida yo'naltirilgan mablag'lar salmog'i oshib, moliyalashtirish qamrovini yanada kengaytirish uchun muhim asos shakllanmoqda.

34%

ajratilgan bank kreditlarida KO'B ulushi

36%

banklarning jami kredit portfelining 36 foizini tashkil etadi

Sektorga ajratilayotgan kreditlar hajmining o'sishini kreditdan foydalanuvchi subyektlar sonining ko'payishi bilan uyg'unlashtirish qamrovni yanada kengaytirish imkonini beradi.

Tadbirkorlik subyektlari faoliyatining tashqi iqtisodiy tarkibiy qismi barqaror o'sishni namoyon etmoqda: 2026-yilning birinchi yarim yilligida oltinni hisobga olmagan holda tovar va xizmatlar eksporti hajmi 13,9 mlrd AQSH dollarini tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 3,5 mlrd AQSH dollariga yoki 34 foizga oshdi. Shu bilan birga, eksport qiluvchi korxonalar doirasi, eksport qilinayotgan mahsulotlar nomenklaturasi va tashqi bozorlar geografiyasi izchil kengaymoqda.

4.2. Moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish va talab hamda taklif muvofiqligini oshirish

Moliyalashtirish qamrovini kengaytirish. Jahon bankining 2025-yil bo'yicha bahosiga ko'ra, kichik korxonalarning 10 foizi va o'rta korxonalarning 16 foizi kreditdan foydalanadi. Bu KO'B subyektlari uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini yanada kengaytirish salohiyati mavjudligini ko'rsatadi. Konsepsiya maqbul tijoriy moliyalashtirish mahsulotlarini yaratish va muddatlarini yaxshilash, shuningdek, kredit arizalarini ko'rib chiqish, zarur hujjatlarni taqdim etish hamda korxonaning moliyaviy holatini baholash jarayonlarini soddalashtirishga qaratilgan.

Risklarni taqsimlash va kafolatlash mexanizmlarini rivojlantirish. Jahon banki baholari va FSAP tavsiyalariga ko'ra, amaldagi kafolatlar kredit summasining bir qismini qoplash orqali garov ta'minoti bilan bog'liq masalalarni yumshatishga xizmat qilmoqda. Kafolatlanmagan qism bo'yicha banklar ta'minot talablarini qo'llash va riskni mustaqil baholashni davom ettiradi. Konsepsiya kafolat vositalarining kredit qarorlariga ta'sirini kuchaytirish, ularning moliyaviy manbalarini diversifikatsiya qilish, kontrkafolat mexanizmlarini rivojlantirish hamda garovni realizatsiya qilish jarayonlarini takomillashtirishni nazarda tutadi.

4.3. Davlat dasturlari va institutsional muvofiqlashtirish

Davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hajm jihatidan salmoqli. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti topshirig'iga muvofiq, 2026-yilda KO'Bni qo'llab-quvvatlash uchun 140 trln so'm kredit mablag'larini yo'naltirish nazarda tutilgan. Qo'shimcha ravishda quyidagi choralar belgilangan:

37 ta "og'ir" tumanda oilaviy tadbirkorlik dasturi doirasida kreditlar yillik **17,5 foiz** o'rniga **12 foiz** stavkada taqdim etiladi;

chegaraoldi va anklav hududlaridagi **562 ta** mahallada loyihalar uchun kredit miqdori **1 mlrd** so'mgacha oshiriladi;

oilaviy tadbirkorlik dasturlari uchun rejalashtirilgan **3,6 trln** so'mga qo'shimcha ravishda **2 trln** so'm resurs yo'naltiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-sentyabrdagi PF-176-son "Tadbirkorlik subyektlarini yangicha yondashuvlar asosida qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq, 2026–2027-yillarda "Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi" tomonidan 4 trillion so'mlik moliyaviy qo'llab-quvvatlash choralari taqdim etish orqali 5 mingga tadbirkorlik loyihalarini amalga oshirish nazarda tutilgan.

Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash funksiyalarining bir nechta tashkilot o'rtasida taqsimlangani turli moliyaviy va institutsional vositalardan kompleks foydalanish imkonini beradi. Mazkur tizimni rivojlantirishning keyingi bosqichida dasturlar o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytirish, ma'lumot almashish va monitoring jarayonlarini uyg'unlashtirish nazarda tutiladi.

Qo'llab-quvvatlash institutlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish

Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi hamda Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi imtiyozli moliyalashtirish, subsidiyalar va grantlar ajratish, shuningdek, tadbirkorlik loyihalariga hamrohlik qilish orqali mikro va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlarini amalga oshirib kelmoqda.

Iqtisodiyot va moliya vazirligi davlat dasturlarining parametrlarini shakllantiradi, budjet va dasturiy moliyalashtirish hajmlarini belgilaydi hamda qo'llab-quvvatlash choralari muvofiqlashtirishda ishtirok etadi. Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi hamda Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi esa rejalashtirish, resurslarni yo'naltirish, loyihalarni baholash va amalga oshirish jarayonlarida tegishli vazifalarni bajaradi.

Konsepsiya davlat siyosati buyurtmachisi, moliyaviy qo'llab-quvvatlash operatorlari va dasturlar natijadorligini baholovchi organlarning vazifalarini yanada aniq belgilash hamda ular o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirishni nazarda tutadi. Yagona reyestr va umumiy natijadorlik mezonlarini joriy etish resurslarni maqsadli yo'naltirish, dasturlar o'rtasidagi muvofiqlikni oshirish hamda tadbirkorlar uchun tegishli jarayonlarni soddalashtirishga xizmat qiladi.

Davlat moliya institutlari ishtirokining samaradorligini oshirish

Davlat banklari va qo'llab-quvvatlash institutlari KO'Bni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi hamda resurslarni ustuvor vazifalarga tezkor yo'naltirish imkonini beradi. Banklarning muayyan tarmoqlar bilan ishlashi va dasturlarning bir nechta tashkilot ishtirokida amalga oshirilishi mavjud sohaviy tajriba va institutsional imkoniyatlardan keng foydalanishga xizmat qiladi.

Tizimni yanada rivojlantirish doirasida banklararo raqobatni rag'batlantirish, natijalarni yagona mezonlar asosida baholash, ishtirokchi tashkilotlarning vazifalarini muvofiqlashtirish hamda davlat qo'llab-quvvatlashining iqtisodiy samaradorligini muntazam tahlil qilib borish nazarda tutiladi.

4.4. Moliyaviy mahsulotlarni diversifikatsiya qilish va uzoq muddatli resurslarni kengaytirish

KO'Bni moliyalashtirish bozorida an'anaviy bank kreditlari yetakchi o'rin tutadi. Bozorni rivojlantirishning keyingi bosqichida faktoring, lizing, venchur va ulushli investitsiyalar, kraudfanding hamda islom moliyasi vositalaridan foydalanishni kengaytirish nazarda tutiladi. Shuningdek, svoplar, forvardlar va boshqa moliyaviy vositalar orqali valyuta risklarini boshqarish imkoniyatlarini rivojlantirish muhim yo'nalish hisoblanadi.

2026-yil 1-iyul holatiga banklarning jami kredit portfeli **642,8 trln** so'mni, shu jumladan yuridik shaxslarga kreditlar **407 trln** so'mni tashkil etgan. **2026-yil 1-iyul** holatiga faktoring xizmatlari hajmi **5,2 trln** so'mni, shu jumladan xalqaro faktoring **0,6 trln** so'mni tashkil etgan; xizmatlarning **93 foizini** tijorat banklari, **6 foizini** mikromoliya tashkilotlari, **1 foizini** faktoring tashkilotlari taqdim etgan.

Jahon banki O'zbekistonda ulushli kapitalga bo'lgan talabni 20–30 mlrd AQSH dollari miqdorida baholagan. Mamlakatda faoliyat yuritayotgan xususiy kapital fondlarining jami majburiyatlari esa taxminan 2 mlrd AQSH dollarini tashkil etadi. Ushbu ko'rsatkichlar xususiy kapital bozorini va bank kreditlariga muqobil nobank moliyalashtirish vositalarini kengaytirish uchun sezilarli salohiyat mavjudligini ko'rsatadi

KO'B segmentida banklar taklifining asosiy qismini garov ta'minotiga asoslangan standart muddatli kreditlar tashkil etadi. Moliyaviy mahsulotlarni tarmoq va biznes modellarining xususiyatlariga moslashtirish qishloq xo'jaligidagi mavsumiy jarayonlarni, qurilish va xizmat ko'rsatish sohasidagi loyihalarni, shuningdek, asosiy aktivlari uskuna, tovar zaxiralari yoki talab qilish huquqlaridan iborat korxonalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4.5. Raqamli moliyaviy xizmatlar va tartibga solish qumdoni

O'zbekiston raqamli infratuzilmani rivojlantirishda sezilarli ilgariladi: to'lov tizimlari, masofaviy bank xizmatlari va elektron faktoring platformalari faoliyat ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, KO'B subyektlarining raqamli kanallardan foydalanishi bir tekis emas: Jahon banki bahosiga ko'ra, KO'B savdolarining qariyb **30 foizi** elektron shaklda amalga oshirilmoqda.

2026-yilda Markaziy bank moliyaviy ommaboplik bo'yicha milliy indekslarining pilot hisob-kitobini e'lon qildi. Indeksar Jahon banki, OECD va Moliyaviy inklyuzivlik alyansini o'z ichiga olgan **16 ta** tashkilot metodologiyalari asosida xalqaro ekspertlar bilan birgalikda ishlab chiqilgan bo'lib, kreditlash, depozitlar va to'lovlar kabi xizmatlardan foydalanish imkoniyati mavjudligi, foydalanish darajasi va sifatini o'lchaydi. Hisobotga ko'ra, KO'B subyektlarining **24 foizida** amaldagi kredit hisobvaraqlari mavjud va **68 foizi** kredit byurosida qayd etilgan.

KATM kredit byurosidadagi islohot natijasida **678** ming nafar potensial qarz oluvchining kredit reytinglarini yaxshilash imkoni berilib, kredit infratuzilmasi mustahkamlanayotganligini ko'rsatmoqda.

Tartibga solish qumdoni

Tartibga solish qumdoni rejimi Markaziy bank tomonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 30-avgustdagi PQ-364-son qaroriga muvofiq joriy etilgan. Uning doirasida quyidagilar sinovdan o'tkazilgan:

tadbirkorlik subyektlarining ish haqi to'lash va xo'jalik xarajatlari uchun bank kassasiga murojaat qilmasdan bankomatlar orqali naqd pul olishi;

yakka tartibdagi tadbirkorlarning elektron hamyonlar va kredit kartalardan foydalanishi;

bank mikroqarzi uchun arizalarni mobil ilovalar va to'lov tashkilotlarining agentlik tarmoqlari orqali berish;

xalqaro pul o'tkazmalari va valyuta ayirboshlash uchun qo'shimcha raqamli kanallar;

bank kartalari egalariga to'lov tashkiloti agentlari orqali naqd pul berish.

Zamonaviy fintech yechimlarini sinovdan o'tkazish soliq solish, elektron tijorat, raqamli identifikatsiya, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, telekommunikatsiyalar, mehnat munosabatlari va davlat xizmatlari kabi bir qator yo'nalishlarni qamrab oladi. Shu bois tartibga solish qumdonining institutsional qamrovini kengaytirish hamda tegishli davlat organlari ishtirokidagi yagona muvofiqlashtirish mexanizmini shakllantirish maqsadga muvofiq. Bu loyihalarni kompleks va belgilangan muddatlarda ko'rib chiqish, biznes uchun huquqiy aniqlikni ta'minlash hamda tegishli jarayonlar bilan bog'liq xarajatlarni maqbullashtirishga xizmat qiladi.

Sinov parametrlarini hududlar, mijozlar toifalari va operatsiyalar hajmi bo'yicha bosqichma-bosqich kengaytirish real talabni, yuqori tranzaksion yuklama sharoitidagi texnik barqarorlikni, kiberxavfsizlikni hamda iste'molchilarni himoya qilish mexanizmlarini baholash imkonini beradi. Shuningdek, sinov natijalariga ko'ra muvaffaqiyatli yechimlarni pilot bosqichidan keng ko'lamli amaliyotga o'tkazishning aniq va izchil tartibini shakllantirish nazarda tutiladi.

Xalqaro tajriba

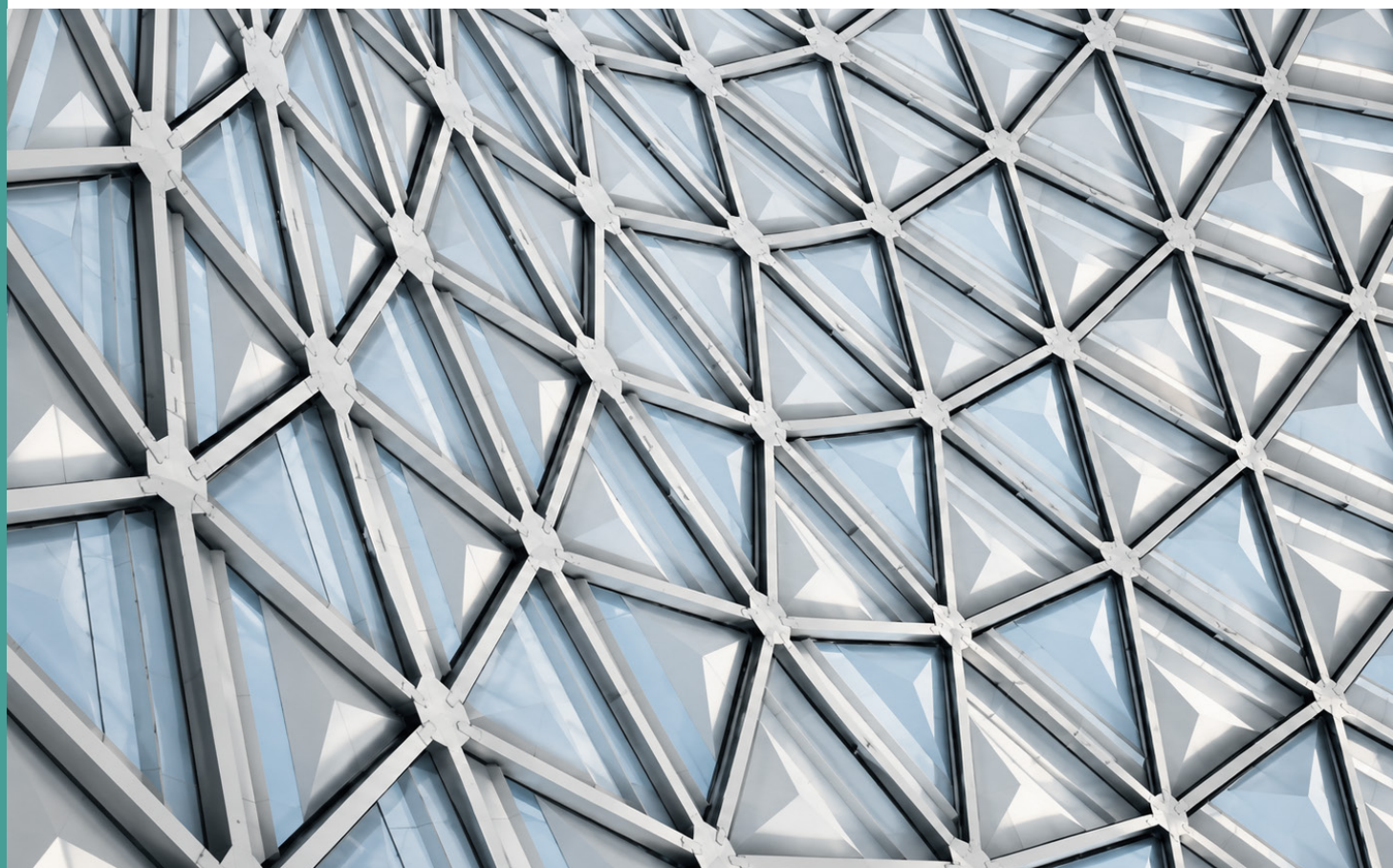
05

O'rganilgan rivojlanish institutlarining operatsion modellari

Institut, mamlakat	Modelning qo'llanishi mumkin bo'lgan elementi
01 KfW 	Bozor taqsimotini saqlagan holda tijorat banklari orqali ulgurji qayta moliyalashtirish va risklarni taqsimlash.
02 British Business Bank 	Moliyalashtirish taklifini tizimli diversifikatsiya qilish va bozordagi tafovutlarni baholash metodologiyasi.
03 Small Industries Development Bank of India (SIDBI) 	Korxonalar bazasi tarqoq va qisman norasmiy bo'lgan sharoitda moliyalashtirish taqdim etish; kredit berishning raqamli platformalari.
04 Korea Credit Guarantee Fund (KODIT) 	Birinchi marta murojaat qilayotgan qarz oluvchilarga xizmat ko'rsatish uchun qisman kredit kafolatlari mexanizmlari va kredit axboroti tizimlarini integratsiya qilish.

Qo'shimcha ravishda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun mas'ul uchta xorijiy idora siyosati arxitekturasi ko'rib chiqildi: KO'B va startaplar vazirligi (Koreya Respublikasi), Iqtisodiyot, savdo va sanoat vazirligining Kichik va o'rta korxonalar agentligi (Yaponiya) hamda Tadbirkorlik, mikrokorxonalar va kichik biznes vazirligi (Braziliya).

Xalqaro tajriba O'zbekistonning milliy konteksti va moliya tizimi xususiyatlarini hisobga olgan holda amaliyotda tadbiq etiladi.

Konsepsiyaning maqsadi, vazifalari va tamoyillari

06

6.1. Asosiy maqsad

2030-yilga qadar O'zbekistonda bozor tamoyillari, raqamli ma'lumotlar va raqobatga asoslangan KO'Bni moliyalashtirish tizimini shakllantirish, shuningdek moliyaviy va narxlar barqarorligini saqlagan holda KO'B subyektlarining moliyaviy resurslardan teng va barqaror foydalanish imkoniyatini ta'minlash.

Asosiy maqsad uch qismdan iborat:

- 1** KO'B subyektlarining barqaror o'sishi. Moliyalashtirish korxonaning hayotiy sikli bosqichiga mos kelishi va mikrobiznesning kichik biznesga, kichik biznesning esa o'rta biznesga o'tishini rag'batlantirish.
- 2** Moliyaviy resurslardan teng foydalanish imkoniyati. Foydalanish imkoniyati korxona joylashgan hudud, uning egasining jinsi yoki yoshi yoxud garov mol-mulki mavjudligi bilan emas, balki biznesning iqtisodiy hayotiyligi bilan belgilanishi.
- 3** Moliya tizimining barqarorligi. Kreditlashni kengaytirishni banklarga nisbatan qo'yiladigan prudensial normativlarga rioya etgan holda amalga oshirish.

6.2. 2030-yilgacha miqdoriy mo'ljallar

Konsepsiyada quyidagi miqdoriy mo'ljallar nazarda tutilgan

Kichik va o'rta biznes subyektlariga ajratiladigan kreditlar portfelini **2 baravar oshirish**

KO'B kreditlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini **20 foizga** yetkazish

Banklar tomonidan onlayn-mikrokreditlarni o'rtacha **1 soat ichida** berish imkoniyatini yaratish

Onlayn mikrokreditlar ulushini **60 foizga** yetkazish

Kredit tarixi mavjud bo'lmagan KO'B subyektlarining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish.

6.3. Markaziy bankning roli

Belgilangan mandat doirasida Markaziy bank moliyaviy va raqamli infratuzilmani rivojlantirish, ma'lumotlar sifatini oshirish, shuningdek moliyaviy xizmatlar iste'molchilarini himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash orqali asosiy maqsadga erishishga hissa qo'shishni maqsad qilgan.

Markaziy bankning roli narxlar va moliyaviy barqarorlikni saqlagan holda bozor ishtirokchilari KO'Bga barqaror va samarali xizmat ko'rsata oladigan shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Pirovardida tashabbuslarni amalga oshirish natijasida ish o'rinlari yaratilishi, daromadlar o'sishi va aholi farovonligi oshishiga erishiladi.

Konsepsiyaning qo'shimcha tamoyili siyosat choralari ishlab chiqish va monitoring qilish uchun zarur bo'lgan Markaziy bankning tahliliy salohiyatini izchil rivojlantirishdir.

Taklif etilayotgan yondashuv: 2026–2030-yillar uchun 25 ta tashabbus

07

25 TA O'ZARO BOG'LIQ TASHABBUS

17 ta

institutsional xususiyatga ega tashabbuslar

5 ta

moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha tashabbuslar

3 ta

moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish bo'yicha tashabbuslar

Tashabbuslar bozorda aniqlangan cheklovlar va sektorning amaldagi holatiga asoslangan o'zaro bog'liq choralar tizimi sifatida shakllantirilgan.

Tashabbuslarning alohida muammolarga batafsil muvofiqligi ularning mazmuni va natijadorlik ko'rsatkichlarida aks ettiriladi.

7.1. Institutsional yo'nalish (17 ta tashabbus)

Institutsional choralar KO'Bni qo'llab-quvvatlash tizimida tashkilotlar funksiyalarini aniq muvofiqlashtirish, moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish, muntazam baholash mexanizmlarini rivojlantirish hamda yangi moliyaviy xizmatlarni joriy etish uchun huquqiy asoslarni takomillashtirishga qaratiladi.

Yo'nalish KO'Bni moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlash tizimining huquqiy, tashkiliy va tahliliy asoslarini takomillashtirishga qaratilgan. Uning doirasida jarayonlarni optimallashtirish, amaldagi moliya tashkilotlarining rolini kuchaytirish, nizolarni hal etish mexanizmlarini rivojlantirish, KO'B sektori bo'yicha ma'lumotlar sifatini oshirish va dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish nazarda tutilgan.

Institutsional choralar vaqt nuqtayi nazaridan ustuvor: ular infratuzilmaviy va mahsulot tashabbuslarini pilot rejimidan tashqariga chiqarish uchun zarur huquqiy asoslarni shakllantiradi. Shu bilan birga, yo'nalish davlat siyosati buyurtmachisi, moliyaviy qo'llab-quvvatlash operatori va uning natijadorligini baholovchi organ rollarini chegaralash vazifasini hal qiladi.

7.1.1. Biznesni rivojlantirish bankini transformatsiya qilish

BRB transformatsiyasi KO'Bni uzoq muddatli moliyalashtirish, xalqaro moliya institutlari resurslarini jalb qilish va maqsadli resurslarni moliyaviy vositachilar orqali taqsimlash funksiyalarini yagona tizimga birlashtirishi nazarda tutilmoqda.

Xalqaro amaliyotda KO'Blarni moliyalashtirishda rivojlanish moliya institutlarining uchta asosiy modeli mavjud: raqobatlashuvchi (*Competing*) modelda institut KO'Blarga tijorat banklari kabi bevosita moliyaviy xizmatlar ko'rsatadi, to'ldiruvchi (*Complementing*) modelda yetarli darajada moliyalashtirilmayotgan tarmoqlarga yo'naltiriladi, imkoniyat yaratuvchi (*Enabling*) modelda esa tijorat banklarini moliyalashtirish, kafolat va risklarni bo'lishish orqali KO'Blarni kreditlash rag'batlantiriladi.

Tanlangan modeldan qat'i nazar, institutga umumiy asoslarda prudensial tartibga solish va nazoratni tatbiq etish, tijorat operatsiyalari va davlat qo'llab-quvvatlash choralari subsidiya qiymatini ochib ko'rsatgan holda alohida hisobga olish, mandatni qisqartirish yoki faoliyatni tugatishning oldindan belgilangan shartlari bilan davriy qayta ko'rib chiqish mexanizmi belgilanadi.

Keyingi yo'nalish sifatida yagona strategik markazga ega KO'Bni qo'llab-quvvatlashning yanada yaxlit moliyaviy arxitekturasini shakllantirish ko'rib chiqilmoqda. Bunday markaz strategik boshqaruvni, uzoq muddatli moliyalashtirish resurslarini jalb qilishni, xalqaro moliya institutlari va kapital bozorlari bilan o'zaro hamkorlikni, shuningdek risk-menejment va korporativ boshqaruvning yagona standartlarini belgilash, dasturiy qo'llab-quvvatlash, kafolatlash, ulushli va venchur moliyalashtirishning ixtisoslashgan funksiyalari esa tegishli institutlar o'rtasida taqsimlanadi.

7.1.2. Moliyaviy ombudsman tizimini joriy etish taklifini kiritish

Tashabbus nizolarni hal etishning muqobil, suddan tashqari mexanizmlarini joriy etishni nazarda tutadi. Moliyaviy ombudsman moliya tashkilotlari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi nizolarni tezkor, nisbatan kam xarajatli va sudgacha hal etish imkoniyatini yaratishi kerak.

Qonun bilan moliyaviy ombudsmanning maqomi, uning mustaqilligi kafolatlari, tayinlash va moliyalashtirish tartibi, qaror moliya tashkiloti uchun majburiy bo'ladigan talabning eng yuqori summasi, shuningdek murojaatni ko'rib chiqish muddatlari belgilanadi. Ombudsman vakolatini nafaqat jismoniy shaxs iste'molchilarga, balki mikro va kichik tadbirkorlik subyektlariga ham tatbiq etish majburiy element hisoblanadi.

Tashabbus amalga oshirilishi natijasida nizoni hal etishning o'rtacha muddatini sud tartibiga nisbatan qisqartirish, sudga murojaat qilmasdan hal etilgan talablar ulushini oshirish va ayrim moliya tashkilotlarida takrorlanuvchi qoidabuzarliklarni kamaytirish kutilmoqda.

7.1.3. Kompleks maslahat xizmatlarini rivojlantirish

Tashabbus banklarga yuridik va konsalting xizmatlarini ko'rsatish huquqini berishni nazarda tutadi. Bank xizmatlari biznes-reja ishlab chiqish, shartnomalar tuzish, moliyaviy boshqaruv va tashqi bozorlarga chiqish bo'yicha maslahatlar bilan to'ldiriladi.

Mikro va kichik biznes subyektlarini kreditlash bo'yicha rad javoblarining salmoqli qismi loyihaning iqtisodiy hayotiy emasligi bilan emas, balki uni tayyorlash sifati bilan bog'liq: boshqaruv hisobotining yo'qligi, pul oqimining noto'g'ri hisoblanishi, mol-mulkka bo'lgan huquqlarning tartibga solinmaganligi. Bu toifadagi korxonalar uchun mustaqil maslahatchilar xizmatlari, odatda, xizmat narxi yuqori bo'lganligi sababli moliyaviy yuklamani oshiradi, bank esa ham tarmoq ma'lumotlariga, ham malakali xodimlarga ega.

Qonunchilikka banklarning buxgalteriya, soliq, yuridik va konsalting xizmatlarini ko'rsatish huquqi kiritiladi.

Tashabbus amalga oshirilishi natijasida hujjatlarni tayyorlash sifatini yaxshilash hisobiga mikro va kichik biznes subyektlarining arizalari bo'yicha ijobiy qarorlar ulushini oshirish, rad javoblari ulushini kamaytirish va banklarning daromad manbalarini rivojlantirish kutilmoqda, bu ularning foiz marjasiga bog'liqligini kamaytiradi.

7.1.4. Islomiy moliyalashtirishning metodologik asoslarini yaratish

Tashabbus islom moliyasi mahsulotlarini tartibga solish, hisobga olish, risklarni boshqarish va nazorat qilishning yagona metodologik asoslarini shakllantirish hamda islomiy moliyaviy xizmatlarni ishga tushirishga qaratilgan.

Tadbirkorlarning moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda jamg'armalarni ishbilarmonlik faoliyati bilan bog'liq moliyaviy aylanmaga faolroq jalb etishda foyda va zararni taqsimlashga asoslangan moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun mazkur operatsiyalar bo'yicha buxgalteriya hisobi, aktivlarni tasniflash, rezervlar shakllantirish va soliqqa tortish qoidalarini qamrab oluvchi metodologik asoslarni shakllantirish nazarda tutiladi.

Tashabbus doirasida islomiy bank operatsiyalarini amalga oshiruvchi banklar faoliyati va ular ustidan prudensial nazoratni tartibga soluvchi normativ hujjatlar ishlab chiqiladi. Buxgalteriya hisobi tamoyillari sohaning xalqaro tan olingan standartlariga muvofiqlashtiriladi, avval pilot banklarni, shu jumladan amaldagi banklarning "islomiy darchalari" orqali, keyin esa litsenziya egalari doirasini kengaytirishni nazarda tutuvchi litsenziyalash tartibi joriy etiladi. Soliq neytralligi — mulk huquqining ketma-ket o'tishini nazarda tutuvchi bitimlarda ikki karra soliq solishni bartaraf etish masalasi alohida hal qilinadi.

Shuningdek, islomiy bank operatsiyalarini amalga oshiruvchi banklarning likvidligini samarali boshqarish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida likvidlikni taqdim etish va jalb qilish mexanizmlarini tartibga soluvchi normativ hujjatlarni takomillashtirish nazarda tutilmoqda. Bu, o'z navbatida, banklarning likvidlik risklarini samarali boshqarishi va islom moliyasi instrumentlarining bank tizimiga barqaror integratsiyalashuvi uchun zarur sharoitlarni yaratadi.

7.1.5. Tadbirkorlikni moliyalashtirishda mikromoliya tashkilotlarining rolini oshirish

Mikromoliya tashkilotlarining resurs bazasini kengaytirish va ularni mikro hamda kichik biznes uchun bank kreditlariga muqobil moliyalashtirish kanali sifatida rivojlantirish nazarda tutilgan.

Mikromoliya tashkilotlari kichik summalar, qisqa muddatli ehtiyojlar, moliyaviy hisobot yuritish darajasining turlicha bo'lishi hamda olis hududlarda faoliyat yuritish kabi o'ziga xos xususiyatlarga ega segmentlarga moslashuvchan xizmat ko'rsatish imkoniyatiga ega. Barqaror va diversifikatsiyalangan resurs bazasini shakllantirish mikromoliyalashtirish qiymatini maqbullashtirish va faoliyat ko'lamini kengaytirishga xizmat qiladi.

Apex-jamg'arma resurslari mikromoliya tashkilotlariga shaffof tanlash mezonlari (*portfel sifati, risklarni boshqarish tizimi, qishloq hududlarini qamrab olish*) asosida tanlov yo'li bilan yo'naltiriladi. Mikromoliya tashkilotlariga kafolat tashkiloti kafilligi ostida tijorat banklaridan kredit jalb qilish imkonini beradigan kafolat mahsulotlari ishlab chiqiladi. Parallel ravishda xodimlarning kreditga layoqatlilikni baholash, jumladan garov o'rniga pul oqimidan foydalanish sohasidagi malakasi oshiriladi.

7.1.6. Innovatsion xab faoliyatini tashkil etish

Innovatsion xab nazorat qilinadigan muhitda moliyaviy texnologiyalar, yangi biznes-modellar va KO'Bga yo'naltirilgan raqamli moliyaviy mahsulotlarni sinovdan o'tkazish uchun institutsional platforma vazifasini bajaradi.

Xab maslahat markazi va akselerator funksiyalarini bajaradi. Xususan, ishtirokchilarni tanlash mezonlarini belgilaydi, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarini amalga oshiradi, sinov muhitlari va ma'lumotlar to'plamlaridan foydalanish imkonini ta'minlaydi, startaplarning banklar va mikromoliya tashkilotlari bilan o'zaro hamkorligini tashkil etadi. KO'B subyektlariga xizmat ko'rsatish qiymatini kamaytirish, kreditga layoqatlilikni muqobil baholash va hisob-kitoblarni raqamlashtirishga qaratilgan yechimlarga ustuvorlik beriladi.

Xabning institutsional maqomi rasman belgilangan: Innovatsion xab Markaziy bankning Moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish departamenti tarkibiy bo'linmasi bo'lib, tadbirkorlar, tadqiqotchilar, kompaniyalar va investorlarni birlashtiruvchi moliyaviy texnologiyalar sohasidagi loyihalarni rivojlantirish va tijoratlashtirish platformasidir. Uning dasturlari inkubatsiya — startap-loyiha g'oyasini shakllantirish va ishlab chiqish bo'yicha ta'limiy-amaliy dastur — va akseleratsiya — mentorlar hamda soha ekspertlarining tashkiliy va maslahat ko'magida biznes-modelni sinovdan o'tkazish va ishlab chiqish orqali startap-loyihalarni rivojlantirish bo'yicha ta'limiy-amaliy dasturga bo'linadi.

Natijadorlik ko'rsatkichlari sifatida g'oya bosqichidan qumdonga sinovgacha yetkazilgan yechimlar soni, startaplar va moliya tashkilotlari o'rtasidagi hamkorliklar soni hamda xab ishtirokchilari jalb qilgan moliyalashtirish hajmi belgilangan.

7.1.7. KO'B subyektlari uchun inflyatsiya va pul-kredit siyosati bo'yicha kommunikatsiya mexanizmlarini takomillashtirish

KO'B subyektlarining inflyatsiya, uning asosiy omillari, pul-kredit siyosati qarorlari va ularning iqtisodiy faoliyatga ta'siri to'g'risidagi xabardorligini oshirishga qaratilgan kommunikatsiya mexanizmlari takomillashtiriladi.

Bunda inflyatsiya va pul-kredit siyosatiga oid ma'lumotlarning KO'B subyektlari uchun amaliy ahamiyatini tushuntirishga ustuvor ahamiyat beriladi. Xususan, inflyatsiyaning monetar va nomonetar omillari, asosiy stavkaning iqtisodiy faollik va narxlarga ta'siri, inflyatsion kutilmalarning shakllanishi hamda makroiqtisodiy o'zgarishlarni biznes qarorlarida inobatga olish bo'yicha sodda va amaliy axborot materiallari tayyorlanadi.

KO'B subyektlari, banklar va biznes uyushmalari bilan ochiq muloqotlar tashkil etilib, ularning inflyatsiya va pul-kredit siyosatiga oid axborot ehtiyojlari o'rganib boriladi.

Tashabbus natijasida KO'B subyektlarining makroiqtisodiy jarayonlar va pul-kredit siyosati qarorlarini yaxshiroq tushunishi, iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda makroiqtisodiy axborotdan samarali foydalanishi hamda inflyatsion kutilmalarining sifatini oshirish kutilmoqda.

7.1.8. KO'B holati to'g'risida choraklik tahliliy hisobotlar tizimini joriy etish

Tarmoqlar va hududlar kesimidagi choraklik hisobotlar KO'Bning moliyaviy holati, kreditlash dinamikasi va rivojlanish tendensiyalarini muntazam kuzatish imkonini beradi.

KO'B holati bo'yicha muntazam, ochiq va segmentlar kesimidagi ma'lumotlarni shakllantirish kredit resurslarini asosli va maqsadli taqsimlash imkonini beradi. Bank statistikasini tarmoqlar, hududlar va korxona guruhlari kesimidagi ma'lumotlar bilan boyitish - moliyalashtirishga bo'lgan talab va ehtiyojlarni aniqlash, nazorat choralarini maqsadli rejalashtirish hamda bank mahsulotlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Choraklik hisobot yagona metodologiya asosida shakllantiriladi va KO'B subyektlari soni hamda ular aylanmasi dinamikasi, kredit portfelining tuzilishi va sifati, o'rtacha stavkalar va muddatlar, arizalarni ko'rib chiqish muddatlari va rad javoblari ulushi, nobank vositalaridan foydalanish ko'rsatkichlari, shuningdek tarmoqlar, hududlar, korxonalarning hajm toifalarini qamrab oladi. Hisobot har chorakda Markaziy bankning rasmiy sahifalarida e'lon qilinadi.

Tashabbus amalga oshirilishi natijasida KO'Bni moliyalashtirish siyosati sohasidagi qarorlar uchun yagona dalillar bazasini shakllantirish, idoralar o'rtasida ma'lumotlarni taqqoslash imkoniyati va amalga oshirilayotgan tashabbuslar samarasini vaqt davomida baholash imkoni kutilmoqda.

7.1.9. Katta ma'lumotlar asosida iqtisodiy agentlar (biznes va iste'molchilar) xulq-atvorini modellashtirish

Katta ma'lumotlar, mashinali o'qitish va sun'iy intellekt tadbirkorlik faolligi, iste'molchilar kutilmalari va iqtisodiy qarorlardagi o'zgarishlarni an'anaviy statistikaga nisbatan tezroq aniqlash uchun qo'llanadi.

Rasmiy statistika qarorlar allaqachon eskirgan manzara asosida qabul qilinishiga yetarli bo'lgan kechikish bilan e'lon qilinadi. Shu bilan birga, to'lov tizimlari, onlayn-kassalar, savdo platformalari va ochiq manbalar ma'lumotlari ishbilarmonlik faolligidagi o'zgarishlarni ancha ertaroq aniqlash imkonini beradi.

Tranzaksion ma'lumotlar asosida tezkor indikatorlar to'plami shakllantiriladi, mashinali o'qitish usullari bilan inflyatsion kutilmalar va ishbilarmonlik faolligi baholanadi, natijalar modellarni kalibrlash uchun rasmiy statistika bilan taqqoslanadi. Ma'lumotlar bank siri va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish talablariga rioya etgan holda taqdim etib boriladi.

7.1.10. Tarmoq korxonalarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish

Tashabbus ayrim tarmoqlar korxonalarining operatsion va moliyaviy muammolarini chuqur o'rganish hamda ular uchun manzilli qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilgan.

Kredit portfeli sifatining yomonlashuvi muammolar moliyaviy emas, balki operatsion xususiyatga ega bo'lgan ayrim tarmoqlarda jamlanadi: eskirgan texnologiyalar, quvvatlardan past foydalanish, sotuv zanjiridagi uzilishlar, mahsulotning tashqi bozorlar talablariga mos kelmasligi. Bu sabablarni bartaraf etmasdan qarzdorlikni restrukturizatsiya qilish zararni tan olishni faqat kechiktiradi.

Tashabbus doirasida ustuvor tarmoqlar korxonalarining moliyaviy va operatsion holatini kompleks diagnostika qilish nazarda tutiladi; diagnostika natijalari bo'yicha moliyaviy sog'lomlashtirish dasturlari ishlab chiqiladi.

Tashabbus amalga oshirilishi natijasida dastur qamrab olgan tarmoqlarda muammoli aktivlar ulushini kamaytirish, qo'shimcha budjet yukisiz korxonalar to'lov qobiliyatini tiklash va risklarni baholashning tarmoq metodikalarini bank tizimiga keng joriy etish kutilmoqda.

7.1.11. KO'Bni moliyalashtirish taqchilligining bazaviy darajasini o'lchash

Moliyalashtirish taqchilligini tarmoqlar, hududlar va korxonalar toifalari kesimida muntazam baholash bank mahsulotlarini real talabga muvofiq shakllantirish va natijalar asosida banklar uchun tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

KO'Bni moliyalashtirish taqchilligi baholari xalqaro tashkilotlar yordamida, amaldagi bozor holatini inobatga olgan holda shakllantiriladi. Tarmoq va hududlarda moliyalashtirishga ehtiyoj bilan amaldagi taklif o'rtasidagi tafovut eng katta ekanini va uning qaysi qismi garovning yo'qligi, kredit tarixining yo'qligi yoki resurslar qiymatining maqbul emasligi bilan izohlanishini aniqlash imkonini beradigan va muntazam yangilanadigan baholash tizimi yaratiladi.

7.1.12. Tomonlar kelishgan garov qiymatini auksionning boshlang'ich narxi sifatida qo'llash mexanizmini joriy etish

Mexanizm garovni realizatsiya qilish jarayonida narx shakllanishining aniqligi va prognoz qilinishini oshirish, shuningdek kreditor va qarz oluvchining huquqiy manfaatlarini muvozanatlashga qaratilgan.

Garovni realizatsiya qilishning uzoq davom etishi va qiymatni prognoz qilib bo'lmazligi kredit qaroriga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Garov undiruvga qaratilganda kutilgan yo'qotishlar qancha yuqori bo'lsa, bank shuncha ko'p ta'minot talab qiladi. Baholangan va amaldagi realizatsiya narxi o'rtasidagi tafovut, shuningdek takroriy savdolarda boshlang'ich narxning bir necha bor pasaytirilishi banklar garov qiymatiga qo'llaydigan diskontni oshiradi va shu orqali tadbirkor uchun mavjud kredit hajmini qisqartiradi.

Qonunchilikda tomonlarning garov predmeti qiymatini yozma ravishda kelishish va uni auksionning boshlang'ich narxi sifatida qo'llash huquqi mustahkamlanadi. Boshlang'ich narx elektron auksion tizimida garov shartnomasi, tomonlar kelishuvi va mustaqil baholovchi xulosasi asosida avtomatik shakllantiriladi, bu uning o'zboshimchalik bilan o'zgartirilishini istisno qiladi. Bozor sharoitlari sezilarli o'zgarganda kelishilgan qiymatni qayta ko'rib chiqish tartibi va kelishmovchiliklarni hal etish mexanizmi belgilanadi.

7.1.13. Valyuta risklarini xedjirlash bozorini rivojlantirish

Foiz stavkalari va valyuta kursidagi o'zgarishlar sharoitida valyuta risklarini samarali boshqarish KO'B subyektlarining xarajatlari va pul oqimlarini barqaror rejalashtirish, likvidligini ta'minlash hamda moliyaviy natijalarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tashabbus bank-moliya tizimida valyuta risklari va shoklar tarqalishi risklarini minimallashtirish maqsadida bozorning institutsional tuzilmasini takomillashtirish, eksportchi va importchi korxonalarni valyuta kursining keskin o'zgarishlaridan himoya qilish vositalarini rivojlantirish, xususan Milliy xedjirlash kompaniyasi faoliyatini tashkil etish, shuningdek bank tizimida valyuta risklarini samarali boshqarishni nazarda tutadi.

Eksport va import bilan shug'ullanuvchi KO'B subyektlari valyuta riskini to'liq o'z zimmasiga oladi hamda ular tomonidan mazkur risklarni samarali boshqarish mexanizmlari rivojlanadi. Ya'ni, Milliy xedjirlash kompaniyasi faoliyatini tashkil etishda mavjud infratuzilmalardan samarali foydalangan holda valyuta va foiz xatarlarini boshqarishning yangi "Mijoz – Bank – Kompaniya" tizimi yo'lga qo'yiladi.

Bunda, Kompaniyaga ichki valyuta va pul bozorida hosila moliyaviy vositalar bo'yicha doimiy kotirovkalarni taqdim etish orqali bozor likvidligini hamda ichki va xalqaro moliya bozorlaridagi hosila moliyaviy vositalar xedjirlash narxlarining muvofiqligini ta'minlash vazifalari yuklatiladi.

7.1.14. Kontrkafolatlash tizimini joriy etish

Tashabbus kafolat qoplamasi bo'yicha moliyaviy yuk davlat resurslarida jamlanadigan modeldan kredit riskini davlat, kafolat tashkiloti, tijorat banklari va xususiy kapital o'rtasida taqsimlash modeliga o'tishni nazarda tutadi. Kontrkafolatlash tizimi davlat mablag'lari hisobiga qo'shimcha xususiy resurslarni jalb qilishni, yetarli garov ta'minotiga ega bo'lmagan KO'B subyektlari kreditlari bo'yicha qoplash ulushini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2026–yil 18-avgustdagi ochiq muloqotida kichik biznes uchun garov ta'minoti bilan bog'liq vazifalarni yengillashtirish maqsadida kontrkafolatlash tizimi joriy etilishi belgilandi. Endilikda, 10 mlrd so'mgacha kredit olishda tadbirkorga kredit summasining 25 foizi miqdorida garov taqdim etish kifoya.

Qisman kredit kafolatlari xususiy institutlarga garov sababli rad etilgan qarz oluvchilarni kreditlash imkonini beradi.

7.1.15. Eksport tushumini repatriatsiya qilish muddatini uzaytirish

Tashabbus xorijiy savdo uylari, konsignatsiya omborlari va distribyutorlik tarmoqlari orqali sotiladigan mahsulot bo'yicha eksport tushumini amaldagi 180 kalendar kun o'rniga tovarlarning xususiyati va eksport qilinadigan davlatdan kelib chiqqan holda shartnomada belgilangan muddatlarda repatriatsiya qilish huquqini eksportchi xo'jalik yurituvchi subyektlarga berishni nazarda tutadi.

Mazkur savdo modelida mahsulotning yakuniy xaridorgacha yetib borishi va realizatsiya qilinishi muayyan vaqt talab etishi mumkin. Shu bois, repatriatsiya muddatlarini amaldagi 180 kalendar kunlik davr bilan bir qatorda, mahsulotning sotilish jarayoni va tashqi bozor xususiyatlariga mos ravishda belgilash zamonaviy distribyutorlik kanallaridan kengroq foydalanish hamda eksport geografiyasini kengaytirishga xizmat qiladi.

Bu borada tegishli vakolatli organlar bilan birgalikda normativ-huquqiy hujjat loyihasi ishlab chiqilib, vazirlik va idoralar bilan kelishiladi va belgilangan tartibda kiritiladi.

Bunda, xorijiy savdo uylari, konsignatsiya omborlari va distribyutorlik tarmoqlari orqali eksport qilinadigan tovarlarning xususiyati va eksport qilinadigan davlatdan kelib chiqqan holda repatriatsiya muddatini shartnomada belgilangan muddatlarga uzaytirishning asosligi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi, Soliq qo'mitasi, Bojxona qo'mitasi, Texnik jihatdan tartibga solish agentligi hamda Markaziy bank tomonidan ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tegishli idoralar bilan birgalikda konsignatsiya omborlari va distribyutorlik tarmoqlarida haqiqatda tovarlar qoldig'ining mavjudligi yoki sotilganligini monitoring qilib borish tizimi (tadbirkorning roziligiga ko'ra soliq idoralari tomonidan onlayn kuzatuv yoki solishtirish dalolatnomalari orqali) joriy etiladi.

7.1.16. Kengaytirilgan idoralararo tartibga solish qumdoniga o'tish

Tashabbus moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq barcha vakolatli davlat organlarini yagona qaror qabul qilish mexanizmiga birlashtirish orqali moliyaviy xizmatlar sohasidagi maxsus huquqiy rejimni rivojlantirishni nazarda tutadi. Kengaytirilgan qumdon doirasida loyihalar "yagona darcha" tamoyili bo'yicha ko'rib chiqiladi, bunda zarur vaqtinchalik huquqiy istisnolar, texnik talablar, risk limitlari va nazorat choralari barcha manfaatdor idoralar tomonidan bitta kompleks qaror bilan belgilanadi.

Ushbu tashabbus doirasida nafaqat moliyaviy xizmatlar sohasida balki boshqa sohalarida vakolatli bo'lgan davlat organlarning startap hamda texnologik kompaniyalarning innovatsion loyihalari uchun o'zaro muvofiqlashtirilgan sinov muhitini yaratish va davlat organlarining vakolatlarini aniqlash, idoralararo hamkorlik va yagona qaror qabul qilish mexanizmini ishlab chiqish, maxsus huquqiy rejim, vaqtinchalik istisnolar va risklarni boshqarish mezonlarini ishlab chiqish, pilot loyihalarni tanlash va sinovdan o'tkazish, natijalarni monitoring va baholab borish, sinov natijalari asosida turli sohalarida innovatsion yechimlar ko'payishi hamda samarali yechimlarni keng joriy etishni o'z ichiga oladi.

7.1.17. "2 000 ta eksportchi korxona" dasturini amalga oshirish

Tashabbus eksportni amalga oshirayotgan yoki eksport salohiyatiga ega o'rta biznes subyektlarini manzilli qo'llab-quvvatlash dasturini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

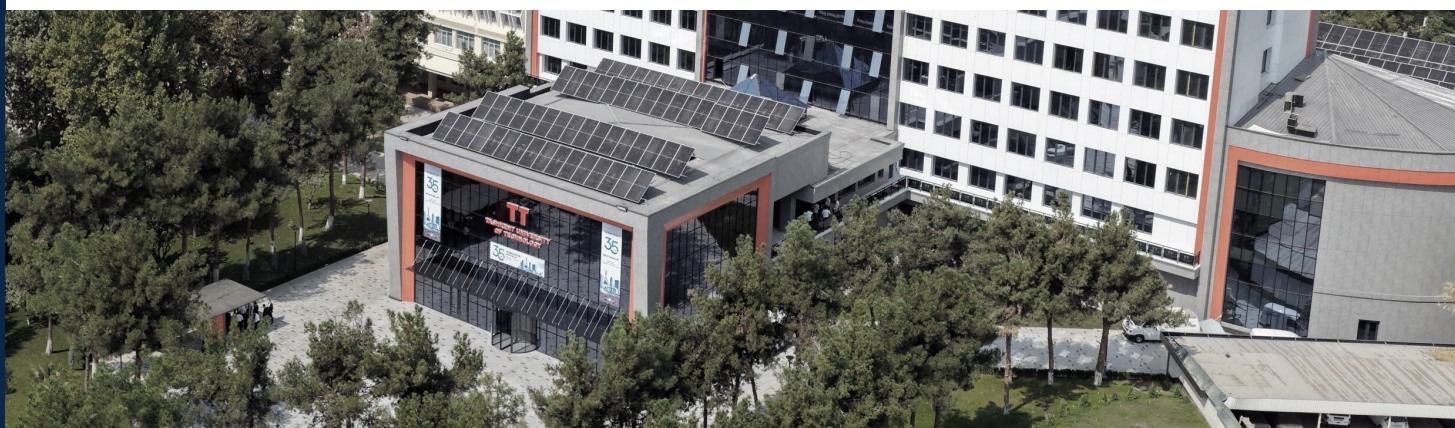
O'rta biznes eksport imkoniyatlari hali to'liq ro'yobga chiqarilmagan eng yirik segment hisoblanadi: korxonalar allaqachon ishlab chiqarish quvvatlari va tajribaga ega, biroq aylanma kapital, sertifikatlash va yangi bozorlarga chiqish cheklolariga duch keladi. Ayrim korxonalarni yakka tartibda qo'llab-quvvatlash to'siqlarning tizimli xususiyatini aniqlash imkonini bermaydi.

Markaziy bank, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi, tijorat banklari va boshqa manfaatdor idoralar ishtirokida ishchi guruh shakllantirgan holda dastlabki amaliy ishlarni boshlash rejalashtirilgan.

Institutsional yo'nalishning kutilgan natijalari

Institutsional yo'nalishni amalga oshirish natijasida KO'Bni qo'llab-quvvatlash institutlari o'rtasida vazifalarni aniqlashtirish, mazkur yo'nalishda qarorlarni ma'lumotlar bilan asoslash darajasini oshirish va yangi moliyaviy vositalarni joriy etish uchun zarur huquqiy muhitni shakllantirish, shuningdek kredit riskini taqsimlash mexanizmlarini kengaytirish va KO'B subyektlarining eksport faoliyatini rag'batlantirish maqsadida ularning tashqi savdo operatsiyalarini erkinlashtirish kutilmoqda.

7.2. Infratuzilmani rivojlantirish yo'nalishi (5 ta tashabbus)

Mazkur yo'nalish KO'Bni moliyalashtirish jarayonidagi axborot asimmetriyasini, jumladan yuqori tranzaksion xarajatlar va kredit risklarini baholash imkoniyatlarining cheklanganligini bartaraf etishga qaratilgan. Ushbu yo'nalish tashabbuslari raqamli ma'lumot almashish, muqobil scoring, kredit tarixi, kredit ajratilgandan keyingi monitoring va garov aktivlarini realizatsiya qilish tizimlarini o'zaro bog'liq moliyaviy infratuzilma sifatida rivojlantirishni nazarda tutadi.

7.2.1. Garov va muammoli aktivlarni realizatsiya qilishning markazlashtirilgan raqamli platformasini yaratish

Banklarda garov va muammoli aktivlar bilan ishlashda tizimlar, bo'linmalar va tashkilotlar o'rtasidagi jarayonlarni uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Aktivlarni hisobga olish, baholash, undiruv va realizatsiya qilish bosqichlarini yagona raqamli muhitda tashkil etish ma'lumotlarni tezkor tekshirish va taqqoslash, takroriy operatsiyalarni qisqartirish hamda vaqt va ma'muriy xarajatlarni maqbullashtirish imkonini beradi.

Garov va muammoli aktivlarni hisobga olish, baholash, undiruv jarayonlarini monitoring qilish hamda realizatsiya qilish bosqichlarini yagona raqamli platformada birlashtirish nazarda tutiladi.

Platforma doirasida Garov reyestri funksiyalarini takomillashtirish, amaldagi huquqiy va texnik cheklovlarni aniqlash, harakatlanuvchi mol-mulkning asosiy turlarini qamrab oluvchi yagona xabarnomaviy onlayn-reestrni shakllantirish hamda uni banklar, marketpleyslar va boshqa tegishli axborot tizimlari bilan API orqali integratsiya qilinadi.

Shuningdek, majburiyatlar to'liq bajarilgandan so'ng garovga qo'yilgan aktivlar bo'yicha cheklovlarni avtomatik bekor qilish mexanizmini joriy etish ko'zda tutiladi.

7.2.2. Kredit ajratilgandan keyin monitoring va erta ogohlantirish tizimini yaratish

Tizim hudud, tarmoq, tadbirkorlik segmenti hamda moliyaviy vositalar doirasida kreditlardan foydalanish samaradorligini baholash, moliyalashtirish bilan bog'liq signallarni ertaroq aniqlash, ajratilgan kredit holatini doimiy kuzatish hamda moliyalashtirish borasida asoslantirilgan qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Kreditlar bo'yicha monitoringni muammoli qarzdorlik yuzaga kelishidan oldingi bosqichga yo'naltirish tegishli choralarni o'z vaqtida ko'rish imkonini beradi. Bunda moliyalashtirilgan loyihalarda yaratilgan ish o'rinlari soni, tushumlar dinamikasi, soliq to'lovlarining o'z vaqtida amalga oshirilishi hamda moliyaviy koeffitsiyentlardagi o'zgarishlar erta ogohlantiruvchi signallar sifatida kuzatib boriladi.

Erta ogohlantirish indikatorlari ro'yxati, tarmoqlar, hududlar, segmentlar va moliyaviy vositalar kesimida tahlil qilish tartibini qamrab olgan holda kredit ajratilgandan keyingi monitoringini amalga oshirilishining metodologiyasi ishlab chiqiladi. Mazkur tizim xalqaro tashkilotlarning texnik ko'magidan foydalangan holda bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

Tashkil etilayotgan tizim orqali kredit resurslarining samarali taqsimlash, natijaviy moliyalashtirishni amalga oshirish, moliyalashtirish bilan bog'liq asoslantirilgan qarorlar qabul qilish, muammoli kreditlarni kamaytirish hamda banklarning rezerv shakllantirish xarajatlarini pasaytirish kutilmoqda.

7.2.3. "Open Banking"ni joriy etish

Tashabbus mijoz roziligi asosida banklar va fintex-kompaniyalar o'rtasida ma'lumotlarni xavfsiz va standartlashtirilgan tarzda almashish tizimini joriy etishni nazarda tutadi. Ochiq banking infratuzilmasi yangi moliyaviy xizmatlarni yaratish va kredit arizalarini baholash xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Ishtirokchilar uchun sinov muhitini ishga tushirish, tijorat banklari va to'lov tashkilotlarini dasturiy interfeyslar orqali pilot loyihaga bosqichma-bosqich ulash, pilot yakunlari bo'yicha standartlarni takomillashtirish, sanoat muhitini ishga tushirish va keyinchalik servislar hamda ishtirokchilar ro'yxatini kengaytirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Kelgusida nobank kredit tashkilotlarini ham mazkur tizimga ulash rejalashtirilgan.

Ochiq banking tadbirkorga o'z roziligi bilan boshqa banklardagi hisobvaraqlar bo'yicha mablag'lar harakati haqidagi tekshirilgan ma'lumotlarni potensial kreditorga taqdim etish imkonini beradi. Bu xizmat ko'rsatuvchi bankning raqobatchilar oldidagi asosiy ustunligini — mijozning to'lov tarixiga monopol kirishni bartaraf etadi va shu orqali sifatli qarz oluvchi uchun banklar o'rtasida raqobatni yaratadi, bu stavka pasayishi va arizani ko'rib chiqish muddati qisqarishida ifodalanadi. Qo'shimcha ravishda shu ma'lumotlar asosida pul oqimlarini boshqarish, avtomatlashtirilgan hisob va kassa uzilishlarini prognoz qilish servislarini shakllantiriladi.

7.2.4. Muqobil ma'lumotlar asosida skoring modelini ishlab chiqish

An'anaviy kredit tarixi yetarli bo'lmagan KO'B subyektlarini baholashda soliq, to'lov, savdo, kommunal va boshqa raqamli ma'lumotlardan foydalanish ularning kredit olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat ko'rsatadi.

Kredit tarixi mavjud bo'lmagan korxonalar ya'ni yangi tashkil etilgan, servis, texnologik korxonalar, shuningdek mikrobiznesning salmoqli qismi yetarli ma'lumotlar bo'lmagani sababli banklar tomonidan an'anaviy usulda baholanadi.

Skoring modeli institutsionallashtirilib, ma'lumotlar sifati, modellarni hujjatlashtirish, muntazam validatsiya ta'sirlarni baholashga talablar belgilanadi. Qarz oluvchiga kredit ajratishda salbiy qaror yuzasidan tushuntirish olish funksiyasi yaratiladi.

Tashabbus amalga oshirilishi natijasida birinchi marta kredit olgan KO'B subyektlari soni oshishi, masofaviy va avtomatlashtirilgan tarzda qabul qilinadigan qarorlar ulushi ko'payishi hamda mikrokreditlar bo'yicha arizani ko'rib chiqish muddati qisqarishi kutilmoqda.

7.2.5. KO'B subyektlari uchun raqamli moliyaviy platformani takomillashtirish va ommalashtirish

Marketpleys KO'B subyektlariga bank va nobank moliya tashkilotlari mahsulotlarini taqqoslash, ariza berish va moliyalashtirish shartlari haqida axborot olish imkonini beruvchi yagona raqamli kanal sifatida rivojlantiriladi.

Moliya sohasida mutaxassisga ega bo'lmagan tadbirkor, odatda, o'ziga ma'lum bitta bankka murojaat qiladi va bir nechta kredit tashkiloti shartlarini taqqoslash imkoniga ega emas. Takliflarni taqqoslash imkoniyatining mavjud emasligi narx bo'yicha raqobatni cheklaydi, natijada moliyalashtirish qiymati qarz oluvchining risk darajasidan ko'ra, uning moliyaviy xizmatlar va mavjud takliflar haqidagi xabardorligiga ko'proq bog'liq bo'lib qoladi.

Tashabbus doirasida, marketpleysga integratsiya qilinadigan ma'lumotlar tarkibi kengaytiriladi, mobil versiya ishlab chiqiladi, nomoliyaviy servislari joriy etiladi, platformaga nobank kredit tashkilotlari va moliyaviy texnologiyalar bozori ishtirokchilari ulanadi. Moliyalashtirishning to'liq qiymati, ta'minot talablari va arizani ko'rib chiqish muddatini aniq ko'rsatgan holda kredit shartlari oshkor etiladi.

Natijadorlik ko'rsatkichlari sifatida platforma orqali ariza bergan KO'B subyektlari soni, shartnoma tuzish bilan yakunlangan arizalar ulushi, ishtirokchi moliya tashkilotlari soni va raqobat kuchayganining belgisi sifatida taqqoslanadigan mahsulotlar bo'yicha stavkalar tarqoqligining qisqarishi xizmat qiladi.

7.3. Moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish yo'nalishi (3 ta tashabbus)

Bank mahsulotlarini rivojlantirish yo'nalishi institutsional va infratuzilmaviy yo'nalishlarni KO'B subyektlari uchun bevosita moliyaviy xizmatlarda davom ettiradi. Yo'nalishning asosiy maqsadi bank mahsulotlarini tadbirkorlik subyektlarining ishlab chiqarish sikli, pul oqimi, eksport shartnomalari va tarmoq xususiyatlariga moslashtirishdan iborat.

7.3.1. Eksportoldi moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish

Eksport shartnomasiga ega KO'B subyektlarini xom ashyo xaridi, ishlab chiqarish, qadoqlash, sertifikatlash va logistika xarajatlarini moliyalashtirish uchun maxsus kredit mahsulotlari bilan ta'minlash nazarda tutiladi.

Xomashyo xaridi, ishlab chiqarish, qadoqlash, sertifikatlash va logistika bilan bog'liq xarajatlar tovar jo'natilishidan oldin amalga oshiriladi. Tushum esa yetkazib berilgandan so'ng, aksariyat hollarda tovar yakuniy xaridorga sotilgandan keyingina kelib tushadi. Ushbu muddatlar o'rtasidagi tafovut eksportyorlarda aylanma mablag'lar yetishmovchiligini yuzaga keltirmoqda. KO'B subyektlari uchun bu uzilish ishlab chiqarish imkoniyatlari mavjud bo'lsa ham yirik eksport buyurtmasini qabul qilishda asosiy to'siq hisoblanadi.

Eksportoldi moliyalashtirishni eksport shartnomasi va u bo'yicha pul oqimi bilan bog'langan, Konsepsiyada nazarda tutilgan risklarni taqsimlash va sug'urtalash mexanizmlaridan foydalanadigan ixtisoslashgan mahsulot sifatida rivojlantirish taklif etiladi.

7.3.2. Moliyaviy mahsulotlar turlarini kengaytirish

Banklardagi amaldagi mahsulotlar portfelini inventarizatsiya qilish, KO'B ehtiyojlarini tarmoqlar va biznes-modellar kesimida o'rganish, shuningdek standart kreditlardan farq qiladigan va tadbirkorlik subyektlari ehtiyojlariga mos mahsulotlarni ishlab chiqish nazarda tutiladi.

So'rovnomalar va tarmoq biznes-modellari tahlili asosida moliyalashtirish shartlari bilan korxonalar pul oqimi o'rtasidagi nomuvofiqliklar aniqlanadi. Tijorat banklari bilan birgalikda mavsumiylikka bog'langan to'lov grafigiga ega mahsulotlar, aylanma mablag'larni to'ldirish uchun qayta tiklanadigan kredit liniyalari, uskuna va tovar zaxiralari garovi ostida moliyalashtirish, shuningdek, garovga ega bo'lmagan korxonalar uchun mahsulotlar ishlab chiqiladi. Yangi mahsulotlarni ishlab chiqish pul oqimi tahlilini formal mezonlar bilan almashtirishga yo'l qo'ymaydigan riskni baholash bo'yicha metodik talablar bilan birga olib boriladi.

7.3.3. Xalqaro faktoring amaliyotini rivojlantirish

10 mlrd so'm

Xalqaro faktoring xizmatlari bo'yicha kafolat (kafillik) miqdorining eng yuqori chegarasi

≤ 50%

Faktoring qiymatidan ko'p bo'lmagan miqdorda kafolat (kafillik) taqdim etiladi

50% / ≤ 4%

2029-yil 1-yanvarga qadar diskont yoki hisoblangan foiz summasining 50 foizi qoplab beriladi, biroq yillik stavka 4 foizdan oshmasligi shart

Bunda, xalqaro faktoring operatsiyalari bo'yicha foiz xarajatlarini kompensatsiya qilish, kafolat (kafillik) va sug'urta mexanizmlarini joriy etish orqali eksport qiluvchi tadbirkorlik subyektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari amalga oshiriladi.

Xususan, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan "Savdoni rivojlantirish kompaniyasi" AJ qoshida kafolatlar berish tashkiloti tashkil etilib, mazkur tashkilot tomonidan regress huquqi bilan xalqaro faktoring xizmatlari bo'yicha 10 milliard so'm ekvivalentigacha, biroq faktoring qiymatining 50 foizidan ortiq bo'lmagan miqdorda kafolat (kafillik) taqdim etiladi.

Shu bilan birga, "Savdoni rivojlantirish kompaniyasi" AJ tomonidan 2029-yil 1-yanvarga qadar xalqaro faktoring xizmatlari bo'yicha diskont yoki hisoblangan foiz summasining 50 foizi, biroq yillik 4 foiz stavkadan oshmagan miqdori qoplab beriladi.

Istiqbolli loyihalar milliy agentligi bilan birgalikda xorijiy debitor tomonidan to'lov majburiyati bajarilmagan hollarda sug'urta tovonini to'lashning soddalashtirilgan tartibini nazarda tutuvchi namunaviy sug'urta mahsuloti ishlab chiqiladi.

**Yo'nalish
natijadorligini
baholash**

Moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish yo'nalishining natijadorligi yangi mahsulotlar soni bilan emas, balki ulardan foydalangan KO'B subyektlari soni, ajratilgan moliyalashtirish hajmi, arizalarni ko'rib chiqish muddatlari, eksport tushumi va kredit portfeli sifati bilan baholanadi.

Konsepsiyani takomillashtirish

08

Konsepsiyani har yili takomillashtirish tartibi

Hujjatning dolzarbligini saqlash va nazarda tutilgan choralar samaradorligini izchil oshirish maqsadida Konsepsiya har yili qayta ko'rib chiqiladi. Qayta ko'rib chiqish har bir kalendar yil yakunlari bo'yicha quyidagilar asosida amalga oshiriladi:

- maqsadli ko'rsatkichlar monitoringi natijalari;
- tashabbuslarning ijrosi;
- makroiqtisodiy va tartibga solish muhitidagi o'zgarishlar;
- moliya bozorining holati;
- moliyaviy va narxlar barqarorligi uchun risklar bahosi;
- bozor ishtirokchilari, ekspertlar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan muhokamalar natijasi.

